

Ивана
ЂИРЈАКОВИЋ

КОЛЕКЦИЈА ПЛЕТЕНИХ ПРЕДМЕТА ЕТНОЛОШКОГ ОДЕЉЕЊА НАРОДНОГ МУЗЕЈА У ЧАЧКУ

UDK: 39:746.7(083.822)

АПСТРАКТ: У раду је представљено плетарство као допунска делатност и занат, као и колекција од 26 плетених предмета етнолошке збирке Народног музеја у Чачку. Сви предмети детаљно су каталошки обрађени.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: плетарство, плетени предмети, Цигани, корпе, колекција, каталог

Плетарство на нашим просторима има веома дугу традицију. Сматра се да је плетарство „мајка” керамике, јер су људи прво почели да израђују плетене предмете, а касније су их, због потребе да се у таквим судовима држе течности, облепљивали земљом, па се из њих касније развила израда керамичких посуда.¹

Плетарство је најчешће било додатна, успутна делатност коју су у сеоском домаћинству радили уз друге послове: „Скоро сваки сељак у овоме крају или, бар, у сваком селу има по неколико сељака који умеју да исплету себи котарицу за домаћу потребу.”² Плетарством, као наследним занатом, бавили су се искључиво Цигани. Станоје М. Мијатовић за Цигане плетаре каже: „Немају нарочите радионице за рад, него раде под ведрим небом, пред чергом, кућом или колибом. Њихов би посао дошао у ред заната за пијацу, за поруџбину и печалбених. Млађи уче од старијих и тако остаје непрекидно у породици.”³

Цигани су се овим занатом бавили углавном као печалбари, идући за послом од места до места, мада их је било и стално насељених, који су своје производе продавали на вашарима и пијацама у Чачку и околини. У Чачку је настањена ромска породица Вујичић која се кроз неколико генерација бави овим занатом. На чачанској пијаци имају радњу у којој продају различите плетене предмете - од корпица, котарица, до делова намештаја, украсних предмета и сл. (сл. 1). Своје производе продају и на вашарима у околним градовима или на пијацама.

- 1 | Зоран Родић, *Традиционално посуђе из збирке Етнографског музеја у Београду*, каталог изложбе, Београд, 2004, стр. 63.
- 2 | Станоје М. Мијатовић, *Занати и еснафи у Расини*, Српски етнографски зборник, Живот и обичаји народни, књ.17, Београд, 1928, стр. 218.
- 3 | Станоје М. Мијатовић, *н. д.*, стр. 220.

Осим Цигана, овим занатом су се бавили и Срби сељаци у неколико села из околине Чачка и Горњег Милановца. У Прислоници се корпарством бавила породица Живковић, која је своје производе продавала на пијацама и вашарима (сл. 2). Данас се корпарством баве као додатном делатношћу. Корпара је било и у Прањанима. Радомир Толић је, поред корпи, плео лесе за сушење шљива и салаше од прућа. Од њега су занат научили Миломир Живановић и Михаило Папић, такође из Прањана.⁴

Плетени предмети се израђују од прућа црвене врбе, раките, павити⁵, леске, брезе. Најчешће су израђиване корпе (за веш, дрва, шљиве, грозђе, кукуруз и сл.), ручне котарице (за ношење хране, плетива), делови покућства (корпе „сударе“), кошнице за пчеле, кошеви за хватање рибе и оставу кукуруза, лесе за кола и разни други употребни предмети.

Читав процес израде предмета - од проналажења прућа, насецања и доношења, парења, спаривања и „ранжирања“, бељења до плетења прућа радио је сам мајстор. Алат плетарског заната чине: оштар нож, косир, цепач прућа, и маљница за сабијање прућа при плетењу.

Ради се, обично, од Ђурђевдана до Митровдана. Прво је потребно насећи довољно прућа од ког ће се радити. Корпари из Чачка насецају пруће поред Западне Мораве, мада је ово пруће слабијег квалитета, па се од њега праве само мањи украсни предмети, док квалитетно пруће купују на килограм у Војводини и Хрватској. Затим се са прућа скида лишће, па се везује у свежњеве и потапа у воду да стоји два-три дана како би било жилавије за плетење. За плетење корпи за воће - батара и котобања за пренос кукуруза пруће и не мора да се потапа у воду, већ се од њега плете одмах по сечењу. За израду финијих предмета, нпр. „белих котарица“, потребно је пруће огулити посебном алатком, цепачем прућа (сл. 3). Овај посао је врло заморан, тако да сељаци врло ретко сами плету овакве котарице, већ их најчешће купују од Цигана корпара. Када се приступи плетењу предмета, прво се пруће „ранжира“ по дебљини и дужини, где се разликују „шипилад“- дебљи прутеви од којих се прави основа посуде која се поплиће тањим прутећима. Разликују се две основне технике плетења прућа - плетење са два и плетење са четири прута. „Први је начин бржи, али су котарице слабије, а други је спорији, али су јаче“.⁶

Од врсте предмета који се плете зависи и начин плетења.

Котарице се могу плести побадањем шипила у земљу или без побадања. Код првог начина дно се плете на крају, а код другог се креће од дна. Свака корпа се састоји од дна, венца и рукатке (ручке), мада може бити и без ње. Котарица или крошања има округлих (бокастих) и ћошканих (коцкастих), великих и

4 | Невенка Бојовић, *Занати у чачанском и милановачком крају*, ЗРNMЧ XIX, Чачак, 1989, стр. 128.

5 | Врста дивље лозасте биљке.

6 | Јеремије Павловић, *Живот и обичаји народни у Крагујевачкој Јасеници и Шумадији*, Српски етнографски зборник, Живот и обичаји народни, књ.12, Београд 1921, стр. 34.

малих (сл. 4). Осим корпи, плету се кошеви за држање и хватање рибе и трмке - кошнице за пчеле.

Кошеви за хватање рибе плету се тако што се у земљу пободе 7-8 шипила и на њима се плете у ширини једне шаке, затим се додаје још шипила, па уста постају све шира, док се не направи левак ширине од око једног метра, који се после сужава до пола метра. Када се направи овај левак, онда се плете један мањи који се увлачи у већи и споје се шипилима.

Кошнице за пчеле, трмке, плету се од павити тако што се прво нађе парче дрвета са ракљама, онда се између ракљи поставе шипила, која се увезу лозом и око њих се плете лоза од дна ка врху. Када се кошница исплете, премаже се балегом. Овакве кошнице су изобичајене. Замениле су их економичније „ђерзонке”.

Салаша, кошеви за храну, плету се јаким врбовим прућем око дебелих шипила која су утврђена у греде темељаче на тумбасима.⁷ Салаше плетене врбовим прућем израђивале су занатлије-корпари и продавали их на вашарима и пијацама (сл. 5).

Осим салаша, корпари су плели и лесе за коњска кола и за сушење шљива. Лесе за кола се плету од павити у висини од једног метра. У избушене даске на колима пободу се шипила на којима се плете лозом-павити. Када се оплете, облепи се балегом. Коришћене су за превоз жита и пасуља.

Лесе за сушење шљива доста су плетене у околини Чачка и Горњег Милановца, где је много шљива и пушница. Оне су плетене од цепаног лесковог или врбовог прућа. Лесе за пушнице или за кола су најчешће плели сами сељаци, вешти у том послу.

Данас је велики број производа плетарског заната потпуно нестао. Не плету се трмке, лесе, кошеви за рибу и многи други предмети који се више не користе. Данас су корпари у Чачку своје производе прилагодили савременим потребама, продају највише баштенске гарнитуре, полице за цвеће, украсне корпице и сл. (сл. 6, 7, 8).

*
* * *

Колекција плетених предмета етнолошке збирке Народног музеја у Чачку броји 26 предмета.

Највећи део чине корпе различитих врста, облика и величина (21 комад), судара - полица за ситно посуђе (1 комад), кош за хватање и кош за чување уловљене рибе (2 комада), кофер од прућа (1 комад). Предмети су израђени од краја XIX до почетка XXI века, сакупљени са територија општина Чачак, Лучани и Ивањица. Највећи број је израђен од врбовог прућа (14), од лесковог (4), брезовог прућа (2) и павити (2). Најстарији предмет из колекције је судара,

Ивана БИРЈАКОВИЋ

плетена полукружна полица за оставу ситног посуђа која је качена на брвна, направљена у Каони (Горње Драгачево) крајем XIX века.

Сви предмети имају искључиво употребну функцију у свакодневном животу - од чувања и складиштења хране до ношења плетива.

Уз плетене предмете, каталoшки је обрађен и један дрвени цепач пруђа (инв. бр. 820) који представља обавезан део алата плетарског заната.

КАТАЛОГ

1. Корпа

Милићевци, Чачак, 1970.

Полукружног је облика са „лучцем”, дршком на средини. Коришћена је за сакупљање и пренос вођа.

Материјал: врбово пруђе

Техника израде: ручно уплитано пруђе

Димензије: висина: 17 cm, ширина: 12,5 cm

Инв. бр. 747/81

2. Корпица

Ерчеге, Ивањица, 1957.

Правоугаоног је облика, направљена од цепаних врбових дашчица, вертикално углављених у дрвени оквир. Око дашчица је поплет од цепаних врбових прутуђа. На средини је постављена дршка лучног облика. На горњој крађој страни оквира урезано је ћирилицом: ВЕРА + СТЕВА.

Коришћена је за држање плетива.

Материјал: врбово пруђе

Техника израде: кувано, цепано, усецано и ручно уплитано врбово дрво

Димензије: висина: 16,5 cm, ширина: 25,5 cm, пречник отвора: 14 cm

Инв. бр. 876/58

3. Корпица

Ерчеге, Ивањица, 1955.

Правоугаоног је облика, направљена од цепаних врбових дашчица, вертикално углављених у дрвени оквир. Око дашчица је поплет од цепаних врбових прутуђа. На средини је лучно савијена дршка.

На спољној дужој страни ћирилицом су урезани иницијали: ММР.

Коришћена је за држање плетива.

Материјал: врбово пруђе

- Техника израде:** цепано, засецано и уплитано врбово дрво
Димензије: висина: 10,5 cm, ширина: 17 cm, пречник отвора: 8 cm
Инв. бр. 877
- 4. Корпа** **Горњи Дубац, Лучани, половина XX века**
Четвртастог је дна, облик бочних страна и овалног отвора. На средини је лучно савијена дршка.
Коришћена је за држање плетива.
Материјал: лесково дрво
Техника израде: уплитане танке дрвене дашчице
Димензије: висина: 16 cm, ширина: 21 cm
Инв. бр. 878/67
- 5. Корпа „прућара”** **Вујетинци, Чачак, половина XX века**
Округла корпа састављена од ручке „ручца”, два „цвета” са стране, ручке и осам „шипила” око којих је уплетено врбово пруће.
Коришћена је за сакупљање воћа.
Материјал: врбово пруће
Техника израде: уплитано врбово пруће
Димензије: висина: 15 cm, ширина: 27 cm
Инв. бр. 879/74
- 6. Корпица** **Мочиоци, Ивањица, половина XX века**
Ваљкастог је облика, са равном полеђином и кратком ручицом.
Коришћена је за брање јагодичастог воћа.
Материјал: врбово пруће
Техника израде: уплитано врбово пруће
Димензије: висина: 16,5 cm, ширина: 15,5 cm, пречник отвора: 11 cm
Инв. бр. 881
- 7. Корпа** **Мочиоци, Ивањица, половина XX века**
Трапезастог облика, са равном полеђином, краћим ножицама и лучном дршком.
Коришћена је за сакупљање воћа.
Материјал: врбово пруће
Техника израде: уплитано врбово пруће
Димензије: висина: 21 cm, ширина: 17,5 cm, пречник отвора: 14 cm
Инв. бр. 882

- 8. Корпица** | Шареник, Ивањица, 1975.
Правоугаоног је облика, са лучном дршком на средини. Горњи део корпе - отвор је поплетен и до пола затворен. Коришћена је за држање плетива.
Материјал: врбово пруће
Техника израде: дељање, усецање и уплитање врбовог прућа
Димензије: висина: 11,5 cm, ширина: 17,5 cm, пречник отвора: 9 cm
Инв. бр. 883
- 9. Корпица** | Смиљевац, Ивањица, 1970.
Ваљкастог је облика, са дршком од тање жице. Коришћена је за прикупљање јагодичастог воћа.
Материјал: врбово пруће
Техника израде: у врбове стубиће који иду од дна посуде уплитано је тање врбово пруће.
Димензије: висина: 17,5 cm, ширина: 13 cm, пречник отвора: 10,5 cm
Инв. бр. 884/82
- 10. Корпа „шундур”** | Јанчићи, Чачак, 1965.
У облику зарубљене купе, без ручке. Коришћена је за остављање упецане рибе.
Материјал: врбово пруће
Техника израде: уплитано врбово пруће
Димензије: висина: 23,5 cm, ширина: 21 cm, пречник отвора: 12,5 cm
Инв. бр. 885/80
- 11. Корпа** | Чепово, Ивањица, 1960.
Правоугаоног је облика, направљена од цепаних лескових дашчица, вертикално углављених у дрвени оквир. Око дашчица је поплет од цепаних лескових прутућа. На средини је лучно савијена дршка.
Коришћена је за држање плетива.
Материјал: лесково дрво
Техника израде: цепано лесково дрво, усецано и уплитано
Димензије: висина: 22 cm, ширина: 21 cm
Инв. бр. 887/81
- 12. Корпица** | [Без података]
Округла корпа, састављена од ручке, два „цвета” са

страна ручке и прутућа „шипила”, око којих је оплетено тање врбово пруће.

Коришћена је за сакупљање јагодичастог воћа.

Материјал: врбово пруће

Техника израде: уплитање врбовог прућа

Димензије: висина: 11 cm, ширина: 17 cm, пречник отвора: 15 cm

Инв. бр. 889

13. Корпа-судар

Каона, Лучани, крај XIX века

У облику полице, лучно сведене, са полеђином, подељена на два дела са ниском оградицом са предње стране.

Качена је на зид или брвна.

Коришћена је за држање ситног посуђа.

Материјал: дрво и лоза-павит

Техника израде: око савијених тањих дрвених облица је поплетена лоза-павит

Димензије: висина: 35 cm, ширина: 37,5 cm

Инв. бр. 890/75

14. Корпа-котарица

Бели Камен, Лучани, око 1925.

Корпа је четвртастог дна, одакле се према отвору сужава, са ногицама и лучном ручком на полеђини корпе. Око укрштених ширих трака уплетене су уже трачице.

Обликом је погодна за качење на брвна.

Коришћена је за чување опране и прерађене вуне.

Материјал: лесково дрво

Техника израде: уплитане цепане и куване лескове траке

Димензије: висина: 42 cm, ширина: 28,5 cm, пречник отвора: 20,5 cm

Инв. бр. 891/68

15. Корпа

[Без података]

Корпа је правоугаоног дна, одакле се према отвору сужава, са високим ногицама и лучном ручком на полеђини корпе. Око укрштених ширих облица уплетене су уске трачице од дрвета. Горња ивица корпе је украшена поплетом. Ручка је на средини пукла.

Коришћена је за сакупљање воћа.

Материјал: лесково дрво

Техника израде: уплитане цепане и куване лескове траке

Димензије: висина: 30 cm, ширина: 25 cm, пречник отвора: 17 cm

Инв. бр. 892

16. Корпа-котарица [Без података]

Правоугаоног је дна, док су стране корпе полукружно сведене. Има ногице и лучно савијену ручку на полеђини корпе. Око укрштених широких трака уплетене су танке траке.

Коришћена је за сакупљање воћа и поврћа.

Материјал: лесково дрво

Техника израде: уплитане цепане и куване лескове траке

Димензије: висина: 43 cm, ширина: 38 cm

Инв. бр. 893

17. Корпица

Властелице, Лучани, око 1945.

Правоугаоног је дна, са дужим ногицама и лучно савијеном дршком на полеђини корпе. Око укрштених широких трака од дрвета уплетено је брезово пруће. Коришћена је за сакупљање шљива.

Материјал: брезово пруће

Техника израде: уплитано цепано брезово пруће

Димензије: висина: 24,5 cm, ширина: 19,5 cm, пречник отвора: 16 cm

Инв. бр. 894/67

18. Корпа

Правоугаоног је дна, са ногицама и лучно савијеном дршком на полеђини корпе. Око укрштених широких трака дрвета уплетене су уске траке. Поплет је доста оштећен и недостаје.

Коришћена је за прикупљање плодова.

Материјал: брезово пруће

Техника израде: уплитано цепано брезово пруће

Димензије: висина: 32,5 cm, ширина: 26 cm, пречник отвора: 20 cm

Инв. бр. 895

19. Корпа-котарица Брезова, Ивањица, око 1945.

Правоугаоног је дна, одакле се према врху шири, са ногицама и лучно савијеном дршком на полеђини корпе. Око укрштених широких трака дрвета уплетене су уске траке од лесковине.

Коришћена је за пренос воћа.

Материјал: лесково дрво

Техника израде: плетено лесково пруће

Димензије: висина: 21,5 cm, ширина: 16,5 cm, пречник отвора: 22 cm

Инв. бр. 1776/81

20. Кош за хватање рибе, Пријевор, Чачак, око 1970.

Горњи део коша је левкастог облика и својим суженим делом у дужини од 9 cm улази у доњи део, јајастог облика. Плетен је од врбовог прућа.

Коришћен је за хватање рибе.

Материјал: врбово дрво

Техника израде: уплитано врбово пруће

Димензије: висина: 82 cm, ширина: 133 cm

Инв. бр. 1778/80

21. Корпа

Рокци, Ивањица, око 1960.

Правоугаоног је пресека, сужена при врху, са лучном дршком.

Коришћена је за сакупљање шљива.

Материјал: лесково и врбово дрво

Техника израде: уплитано лесково и врбово пруће

Димензије: висина: 43 cm, ширина: 38 cm

Инв. бр. 1843/81

22. Корпа-котарица Јанчићи, Чачак, око 1970.

Правоугаоног је дна, одакле се према врху сужава, са ногицама и лучно савијеном дршком на полеђини корпе.

Материјал: врбово пруће

Техника израде: ручно плетена

Димензије: висина: 26 cm, ширина: 24 cm, пречник отвора: 19 cm

Инв. бр. 1844/93

23. Корпа

Вујетинци, Чачак, око 1970.

Елипсастог је облика, са краћом врбовом дршком, лучно савијеном на средини отвора.

Коришћена је за сакупљање шљива.

Материјал: павит

Техника израде: уплитање павити

Димензије: висина: 20 cm, ширина: 33 cm, пречник отвора: 21,5 cm

Инв. бр. 1845

24. Кофер од прућа

Кулиновци, Чачак, око 1920.

Кофер је плетен од врбовог прућа, дубљи, са поклопцем који се затвара са две бравице и кључићем. На средини кофера је масивна уплетена дршка.

Материјал: врбово пруће

Ивана БИРЈАКОВИЋ

Техника израде: уплитање прућа

Димензије: висина: 76 cm, ширина: 42 cm, дужина: 32 cm

Инв. бр. 1609/83

25. Корпа

Чачак, око 2005.

Правоугаоног је дна, састављеног од једног комада дрвета. За дно корпе су причвршћена шипила, оплетена врбовим прућем која се према врху шире. По средини корпе је лучно савијена ручка оплетена врбовим прућем.

Користи се и данас за ношење прилога у храни.

Материјал: врбово пруће

Техника израде: уплитање прућа

Димензије: висина: 35 cm, ширина: 41 cm, дужина: 55 cm

Инв. бр. 2437/ 05

26. Дрвени цепач прућа, Паковраће, Чачак, крај XIX века

Ваљкастог је облика, са трокраким завршетком и жљебовима између кракова.

Коришћен је за цепање прућа у корпарском занату.

Материјал: јасеново дрво

Техника израде: дељање дрвета

Димензије: дужина: 5 cm

Инв. бр. 820/86

Collection of Basket Weaving of Ethnology Department of The National Museum in Cacak

Basket weaving in our regions has an exceptionally very long tradition. It was an additional activity of individuals in villages, but also of craftsmen and experts in their workshops. Basket weaving as a successive craft was mainly carried out by Gypsies and that tradition is still alive.

Woven usable objects are made of different kinds of wood.

Many different types of baskets have been made (for laundry, wood, plums, grapes, corn, etc), parts of the households, beehives, baskets for catching fish and storing corn, parts for carts and many other objects.

The whole procedure of making objects, from finding rods, to cutting them and bringing them, then steaming, sorting and arranging, bleaching of rods, was carried out by a craftsman himself. Tools for this craft consist of: a sharp knife, pruning knife, rod cutter, and tools for pushing down rods while weaving. There are two types of basic techniques of rod weaving: weaving with two and weaving with four rods.

Collection of woven objects of Ethnology Department of the National Museum in Cacak consists of 26 objects. Detailed catalogue description of these objects is given in this paper.

Basket weaving as an additional activity is slowly disappearing but it still remains with Gypsies in Cacak, with a modernization of woven objects. Today they are mostly decorative objects and parts of furniture (shelves, garden tables and chairs, and etc.).

Ivana CIRJAKOVIC

La collection d'objets tressés de la section ethnologique du Musée national de Cacak

Le tressage dans nos régions possède une tradition extrêmement longue. La fabrication des objets tressés fut exercée par des individus dans les villages en tant qu'activité supplémentaire, mais également par des artisans, des maîtres dans leurs ateliers. La vannerie, comme métier héréditaire, fut le plus souvent exercée par les Gitans et cette tradition se garda jusqu'aujourd'hui.

Les ustensiles tressés sont confectionnés en osier, en saule, en osier rouge, en clématite (vigne), en noisetier, en bouleau. Des corbeilles (pour le linge, le bois, les pruneaux, le raisin, le maïs et semblable), des paniers à main (pour le port de la nourriture, du tricot...), des parties de mobilier (les corbeilles „à vaisselle”), des ruches à abeilles, des masses pour la pêche au poisson et pour la garde du maïs, des claies pour la voiture et divers autres ustensiles furent fabriqués.

Ивана ЂИРЈАКОВИЋ

Le processus entier de la fabrication des objets, de la trouvaille de l'osier, l'entaillage et l'apport, la fumigation, les croisements et les „rangements”, le blanchissement jusqu'au tressage d'osier, fut exercé par le maître. L'outil du métier de vannier est constitué par : un couteau tranchant, une serpe, un fendoir d'osier et un maillet pour le pliage de l'osier lors du tressage. Il existe deux techniques élémentaires de tressage d'osier: le tressage avec deux et le tressage avec quatre branches.

La collection des objets tressés de la section ethnologique du Musée national de Cacak compte 26 objets. Dans cet écrit est fournie l'élaboration détaillée cataloguée des objets tressés que le Musée possède.

Le tressage comme activité supplémentaire dépérit lentement, tandis qu'en tant que métier héréditaire il se maintient encore chez les Gitans à Cacak, bien que les objets que les vanniers confectionnent aujourd'hui sont adaptés au genre de vie contemporaine. Le plus souvent ce sont des objets décoratifs et des meubles (étagères, salons de jardin pour s'asseoir et semblable).

Ivana CIRJAKOVIC

Сл. 1 - Радња Јоса и Кала Вујичића, корпара на чачанској Пијаци (Чачак, 2006)

Сл. 2 - Продаја корпи од врбовог прућа на вашару (Чачак, 1973)

Сл. 3 - Дрвени цепач прућа

Сл. 4 - Котобањи од врбовог прућа за пренос кукуруза (Прањани, 1984)

Сл. 5 - Продаја салаши за оставу кукуруза на вашару (Чачак, 1973)

Сл. 6 - Производи из фото-каталога корпара Јоса Вујичића (Чачак, 2005)

Сл. 7 - Производи из фото-каталога корпара Јоса Вујичића (Чачак, 2005)

Сл. 8 - Производи из фото-каталога корпара Јоса Вујичића (Чачак, 2005)

Сл. 9 - Корпа „прућара”, кат. бр. 5, инв. бр. 879/74

Сл. 10 - Корница, кат. бр. 6, инв. бр. 881

Сл. 11 - Корница, кат. бр. 8, инв. бр. 883

Сл. 12 - Корпа „шундур”, кат. бр. 10, инв. бр. 885/80

*Сл. 13 - Кош за хватање рибе,
кат. бр. 20, инв. бр. 1778*

Сл. 14 - Корпа-судара, кат. бр. 13, инв. бр. 890/75

Сл. 15 - Корпа, кат. бр. 15, инв. бр. 892

Сл. 16 - Корпа, кат. бр. 4, инв. бр. 878